

Távolból is közel

A nyárestéknek, ha lehet, még maradandóbb, varázslatosabb hangulatuk van, mint a nyári délutánoknak, hiába írta Ady, hogy „mikor az ég furcsa, lila-kék, s taláikára mennek a lányok, óh be titkosak, különösek ezek a nyári délutánok” – nyári alkonyon is furcsa tud lenni az ég, de még mennyire furcsa.

Furcsa és félelmetes. Soha-nem-látottan.

Sík vidék a Tarcal hegyei alatt, a vonulattól alig tíz-tizenkét kilométerre délre. Az egyetlen szerémségi színmagyar falu, az alig 125 (!) lakosú, mindössze 30 házból álló Dobradó vagy Dobrodolpuszta előtt vagyunk, utána az egyetlen magyar többségű falu, Sátoros (a magyarok is Satrincának mondják) következik. A láthatár alföldies, a kristálytisztá horizont fölött mintha láztól remegne a forró levegő.

A gigászi bura fölöttünk lassan sötétülni kezdene, de hirtelen még gyorsan, erőteljesen megváltozik: koromszín felhők sűrűsödnek össze előttünk odafönn, mintha egyenesen neki-autóznánk. Közvetlenül fölöttünk, körülöttünk, mögöttünk viszont: békés, még majdnem világos alkonyi ég, zavartalan, tiszta. Az égi jelenés pár perc alatt óriásira nő a Szerémség fölött: a nem túl távoli baljós feketeségből, mintha két, az anyaföldre mutató sugárujj lenne, két hosszú, hófehér fénycsík tör elő a sötét felhők közül, egészen a szemhatárig. Egyre sűrűbben és vaskosabban dörög, egyre inkább ágyúdörejhez hasonló a mind állandóbb robaj, előbb csak távoli robbanásokat idéző moraj hallatszott, morgás, zúgás, most már mintha folyamatos aknátűz vagy nehéztüzérségi zárótűz alatt lennénk, szakadatlanul válik a fülsiketítő dörgés. Még mindig majdnem-világosban vagyunk, bár egyre közelítünk a koromsötét – most már inkább baljósan sötétszürke –, hatalmas, égiszerű oszlopot formázó alakzat felé. Előttünk a jelenés el-

éri tetőpontját, a két sugárcsík szinte ragyogva mutat föntről lefelé. Óriási szentkép-illusztráció. Égi áldás vagy átok jele? Baljós végítéletjelzés? „In hoc signo vinces”, e jelben győzesz, miként Nagy Konstantin látta a csatában? Megállunk az autóval. Útitársam, András döbbenetesen veszi észre, hogy az előbb még harmincnégy fok húszra esett vissza. Egyedül maradok a kocsiban, hirtelen akkora csattanás, mintha találat érte volna az Opelt, megrázkódik, kicsit tán még meg is emelkedik. András, aki szerint máig meg vagyok arról győződve, hogy majdnem agyonvágta őt a tőle legfeljebb tíz-tizenkét méterre lecsapó mennykő, futva indul vissza, kiszállok én is. Megbűvölten, reszketve állunk a nyári alkonyatban, a távolban Dobradó házai fehérlelenek. Titkos és különös nyáralkony.

Szerb – vagy annak látszó – nyárban csakis és kizárólag két magyar falu, a Szerémség két legmagyarabb településének határát ostromolta az égháború, áztatta némi – kevéske – eső, törte-zúzta vad mennydörgés. Jókai példázata jutna az ember eszébe, midőn 1849 rekkenő nyarán az alföldi rónán a betörő idegen hódítók ellen összesereglett nép előtt jelek tűntek fel a sápadt égen: „nem volt az csodajelenség”, józanít ki ravasz-kés-cselesen nagy írónk, majd szépen elmagyarazza az úgynevezett kettős nap, a perihéla nevezetű jelenség érdemi jellemzőit. Végül hozzáteszi: abból a két naptól azután nem a régi maradt az égen. Ezt a természettudósok nem vették észre, „de mi tudjuk”.

A viharcella vagy zivatarcella nevezetű jelenségnek félig-meddig már nevében rejlik magyarázata: cellaszerű, viszonylag kicsi, sajátos zártágban a nyári vihar, zivatar centruma, a „szakmai” meghatározás szerint május és szeptember között alakulhat ki, „erős villámlás, dörgés jellemzi”, „légköri jelenség”, „különleges, kis kiter-

jedésű zivatarfelhőzet”, szupercellának is nevezik, „a szupercellás zivatar sokkal hevesebb, mint egy átlagos vihar.” András azt mondja, szerte a világban s a magyar életben is szemfüles természet- és művészfotósok akár komoly pénzeket is ölnek abba, hogy lencsevégre kaphassák az égi jelenést.

És ami vele jár? Különösen errefelé?

Viharcella Dobradol és Sátoros mellett

Fél óra sem telik bele, a cseppnyi Dobradó arkádiai békét árasztó, csendes és elhagyatott házai között vagyunk. Semmi sem mutatja, hogy bármi is történt volna nemrég. Az ég ugyanúgy szinte szokatlanul, makulátlanul tiszta, mint előtte. Meglehet, szintén már nem ugyanolyan, nem ugyanaz. Ezt, úgy lehet, az itteni magyarok sem tudják. Mi – legfőljebb ha sejtjük.

Prospektusok, képeslapok, színes, szép ismertetőik előttem. Valamennyi egyetlen szerémségi településről szól, és természetesen valamennyi szerb nyelvű. Rumán vagyunk, a valamikori Árpatarlón vagy Árpatarón, amely még az első világháború idején is – akkor Horvátországhoz tartozó szerémségi kisvárosként – az osztrák–magyar ármádia legfőbb utánpótlási bázisa volt a szerb front közelében, a bebetörő rácok elleni – újkeletű – viadal során. A kétnyelvű (szerb, angol) mai ismertető azt írja róla: „Ruma – amilyen volt: nevét (a Ruma elnevezésre gondol – D. L.) 1566-ban a syrmiái defter, vagyis a török adóösszeírás említi először. Mária Terézia császárnő 1747-es rendelkezése alapján Ruma a szabad kereskedésű város státusát nyerte el, ezután elsősorban éves nagyvásárokat és piacokat tartottak. Ruma a Szerémség középpont-

jában, a Fruška gora hegység lábánál fekszik. Figyelemre méltó földrajzi érdekesség, hogy a város pontosan a 45. szélességi fokon található. Ruma területe 582 négyzetkilométer, lakosainak száma 60 ezer. Ruma – ma: Belgrád és Újvidék, az ország két legnagyobb városa között helyezkedik el, mindössze 30 kilométerre a Nikola Tesla Nemzetközi Repülőtértől.

Az E-70-es autópálya és nemzetközi vasútvonal elkerüli a városközpontot. A kedvező fekvés is arra ösztönzi a város vezetését, hogy élénk kapcsolatokat építsen ki Nyugat- és Délkelet-Európával. Ruma a fesztiválok városaként is ismert, csak mutatóba néhány: városi fesztivál; tamburazenekarok fesztiválja; rumai vásárfesztivál; zenetársaságok fesztiválja; rumai nyári, illetve őszi fesztivál.” És következnek a turisztikai tudnivalók.

Így, ennyi és nem több. Kis történelmi, néplélektani tanulsággyűjtemény, idegenforgalmi útravaló gyanánt. Akad más is.

Egy még nagyobb formátumú, még terjedelmesebb, még színesebb, még nyugatiasabban kétnyelvű ismertető. Itt egyebek között az is olvasható, hogy „Ruma legnagyobb turisztikai potenciálját a 18 monostor jelenti a Fruška Gorában”. Utóbbiról megjegyzik, hogy azt „Atosnak” (?) nevezik Szerémség lakói. „E tény önmagáért beszél (! – D. L.), és okot szolgáltat egy elmulasztathatlan látogatásra Fruška Gorában.” Egy ennél is beszédesebb passzus: az állítólag 1747 óta minden hónap harmadik hetében tartott nagy rumai kótyavetye („Ruma Fair”) eredeti, hivatalos neve szerbül: „Rumski vašar”...

Van még szó a január 27-i rumai Szent Száva-ünnepségről, a Stefan Puzić kulturális és művészeti társaság által szervezett, Szerémség Első Hangja elnevezésű amatőr énekversenyéről, továbbá a Szerémségi sütemény nevű kiállításról és versenyéről, a Panonija Tours utazási iroda szervezésében. I tako dalje. Bocsánat: és így tovább...

Ami előttem van és magyar nyelvű – sőt: szinte teljesen csak magyar – egyetlen vékonyka, apró kis papírszelet, rajta élénk piros-fehérben páncélos-sisakos-bajuszos régi magyar vitéz képe. „Kulturno Umetničko Društvo (egészen apró betűkkel – D. L.) HUNYADI JÁNOS Művelődési Egyesület Ruma - BELÉPŐJEGY”. Biankó:

alul, kitölthetően: „Dátum Kezdeté Órakor Hely-ár”.

Amikor megtudjuk: Rumán is van magyar szervezet, a Szerémségben nem is a legjelentéktelenebb – a váratlan örömnél csak a kíváncsiságunk nagyobb. És a várakozások után a legelső benyomások nagyon is kedvezőek: szívélyes, mosolygós emberek hamisítatlan „határon túli magyar” vendégszeretettel fogadnak, minden földi jóval traktálnak. A kérdésre: hallották-e, hogy valaha mi volt a neve Rumának, tanácstalan tekintetek, némaság a válasz: Az „Árpatarló” hallatán egy-két embernek valami – nagyon távolról – földeregg, azt viszont egytől egyig tudják, hogy „400 körüli” a magyarok lélekszáma a városban és környékén. (Ez a népesség egy százalékánál is kevesebb.) A Hunyadi János Művelődési Egyesület mindazonáltal meglehetősen élénk és aktív tevékenységet fejt ki: birtokukban van a „község” (magyarországi értelemben: a járás) magyar lakosainak jegyzéke – természetesen szláv helyesírással vagy szlávosan írott formában: Čorba Piroška, Molnar Antun stb. –, így teljes „rálátásuk” van bármilyen akció szervezésekor az itteni magyarságra. Legalább tizenöt-húszan minden programjukra eljönnek, az utóbbi években egyre többen akarnak magyarul tanulni a végzetesen nagyszámú vegyes házasságban élők közül. Kisebb vita alakul ki egy-egy, túlságosan is szerbesre vagy horvátosra sikeredett név olvastán, az illető minnek is tartja magát („az horvát, azt is mondja magáról”, „nem, nem, amaz, az magyar, teljesen az”), a közeli Mali Radinci (Kisradonc?) nevű falu lehetséges magyar nevééről – máris látni: igen nagy a bizonytalanság. Az árpatarlói-rumai magyarok észrevehetően egyre többet és többet szeretnének tudni akár Árpatarlóról, akár a Nyék törzsről, akár településük törtérijáról vagy az egyetemes magyarság jelenkori történeiről – a gond csak az, hogy a megindító igyekezet és a körülmények, felkészültségük, „készenlétük” és a lehetőségek között jókora űr tátong. Igaz, ami a lehetőségeket illeti, a helyzet nem látszik reménytelennek: büszkén mutogatják a tágas, izlésesen berendezett egyesületi nagyteremben a falon körös-körül látható, igen jó minőségű, kinagyított színes fényképeket, amelyek krónikaszerűen a magyar népesség aprjának-nagyjának rendezvényei láthatók, március

15-étől különféle közös kirándulásokig. Az egyik képen honszerző Árpád apánk hatalmas szobra, előtte a népes gyereksereg, szemlátomást boldog megilletődöttségben. Alul nagybetűs felirat: „Naša deca u Opustaseru” (Gyermekeink Ópusztaszeren).

Hála Istennek: elhiszik, hogy a nagy meleg miatt indulok ki sürgősen a teremből, „kis levegőzésre”.

A Szerémség megmaradt magyar szórványával együtt két évszázadon át Horvátországhoz tartozott. Akármennyire távolinak tűnik is ma már az a világ: a horvát hatások, a katolikus horvátokkal való együttélés emlékei többféle tekintetben máig élnek és hatnak az itteni magyarok között. „Szerémség társadalmi-politikai-kulturális... életét a horvát hatás befolyásolta legintenzívebben.” (Közelsől is távol) Leginkább és legfeltűnőbben ez természetesen vallási síkon jelentkezett.

Kamonc, a Marczibányi-kastély

Aligha túlzás kimondani az egyáltalán nem ismeretes történelmi tény: a 18–19. században és a 20. század első felében a horvát fennhatóság miatt jelentős mértékben horvát többségi lakosságúvá vált Szerémségben a vallási azonosság cseppet sem enyhített a magyarsággal szembeni erőteljes ellenséges érzületen. A mindinkább erősödő délszláv-illír mozgalmak és a horvát klérusnak jól felismert önérdékből a magyarelénes bécsi udvari körökkel összekacsintó attitűdje ugyanúgy táplálta mindezt, mint az 1848-at megelőző és az azt követő idők nemzetiségi szembenállásai, Jelačićtól a hírhedett – a titói időket követő „demokráciában” az eszéki egye-

tem névadójává lett – Strossmayer püspökig. Utóbbinak alighanem oroszlánrésze volt abban, hogy a török-szerb népiirtás után elsősorban a bácskai magyarokkal ismét benépesülő Szerémség más nyelvű katolikusai (ez nagy részben és elsősorban magyarokat jelent, hiszen délvidéki testvéreink kilencven százaléka katolikus) nemzedékeken át – máig – ne részesülhesse- nek abból a természetes emberi jogból, amit az anyanyelven történő misézés jelent. Az ilyesmi tiltott gyümölcs volt a Monarchia horvát társállamának, a két háború közötti SHS királyságnak, az első Jugoszláviának, a második világháború utáni titói kommunista Jugoszlávia horvát tagköztársasága magyarjainak éppúgy, mint a független Horvátországban élőknek – sőt, a ma már a horvátokkal együtt szerb fennhatóság alatt imádkozó szerémségi nemzettestvéreinknek is. Josip Strossmayer (1815–1905) mindent elkövetett előbb az 1868-as magyar–horvát kiegyezés megakadályozása, később – horvát, sőt birodalmi relációban – bármiféle érdemi magyar érdekű, magyar nyelvű törekvés, kezdeményezés, akció megsemmisítése, „megfúrása” végett. Nyugodtan állíthatjuk: magyarellenessége betű szerint megveszekedettnek mondható – kora ornátusban, püspöki süvegben tevékenykedő, anyaszentegyházi Funarjának is beillenék. (Az sem nagyon izgatja, hogy 1867-ben két évre kitiltják a frissiben létrejött Monarchiából, sőt később, visszatérte után nem túl keresztényi gyűlölködéséért maga az uralkodó két ízben is megrója – viszont a központi jelentőségű horvátországi püspöki székhely, Djakovár vitathatatlanul legnagyobb, „klasszikus” tekintélyeként jelentősen hozzájárul a zágrábi egyetem megalapításához, és székhelyén nyomdát is létesít.) Képzeltetni, hosszú időn át mekkora hatása, milyen befolyása lehetett a horvát katolikus papságra: mindebből pedig logikusan következhet a tény, hogy a máig három nemzetiségű (szerb, horvát, magyar) és két vallású (ortodox, római katolikus) szerémségi helységekben az Anyaszentegyház szolgálói kizárólag Strossmayer anyanyelvén dicsérik az Urat – akár tetszik ez holmi Nyék törzs elődeit képviselő magyar hívőknek, akár nem... A maradékiaknak például annyira nem, hogy gondolnak egy nagyot és merészet – mivel tudják, hogy a kisszámú délvidéki magyar reformátusnak Bácsfeketehegyen

vagy Bácskossuthfalván „simán” biztosítatik az anyanyelvű istentisztelet –, „testületileg” kollektíve áttérnek a református hitre. Gazda Józsefnek így számol be erről egy helybéli magyar: „Kérték, hogy magyar nyelvű plébános kerüljön Maradékra. S akkor a horvát püspök azt mondta, amíg itt vagyok, addig Kossuth kutya nem fog ugatni itten... akkor fordultak a maradékiak a református egyházhoz...” Ez a többszörösen jelképes nevű, ma talán leghíresebb szerémségi magyarlakta falu (lesz még róla szó) alighanem a régi, Árpád-kori szerémségi magyar erő és bátorság virtuos maradékából is megmutatott valamit... Az erőszakos horvátosítás elleni – magyar felségterületen, a 19. század végén! –, az anyanyelv és a kultúra védelmében végrehajtott karakán akció, miként azt Klamár Zoltán okosan megállapítja, persze nagyon is kétélű következményekkel járt: a templomban megmaradt ugyan a magyar szó, viszont a falu közösségének szakítópróbája lett az anyanyelvhasználat: Maradék maradék magyar etnikumán belül „egy újabb törésvonal jelentkezett, ennek máig érezhető közösségsszervező hatása van, ugyanis a reformátusok irányítják a magyarság kulturális életét, egyesületeket hoznak létre, melyeken keresztül folyik a hagyományok ápolása, visszaplántálása – ugyanakkor még ma is élő gyakorlat a katolikusok körében... hogy a keresztneveket is horvátra fordítják... ennek a folyamatnak az eredménye, hogy a sírfeliratok is horvát nyelvűvé válnak.” Mivel az intézményes vallási élet teljesen horvát irányítás alatt van, és természetesen minden istentisztelet és a hitoktatás is horvát nyelven folyik, mondhatja a hitbuzgó dobradói vagy herköcai magyar, hogy „énnekem a magyar a legkedvesebb, de a templomban szívesen hallgatom a horvátot, mert ahhoz vagyunk szokva”. Ahhoz lettek – irgalmatlanul – szoktatva, így hát – eszi, nem eszi, nem kap mást-alapon – persze hogy „szívesen” hallgatja a horvát nyelvű misét a kalapos „madjar” atyafi meg a fejkendősi néni, akik egykedvűen ballagnak vasárnap délelőttönként az Isten házába, és valószínűleg sohasem hallottak a moldvai csángókról, különösen nem az Európa Tanácsról és Tytti Isohookana Asunmaa aszszonyról vagy éppen egy Reményik Sándor nevű erdélyi magyar költőről, aki arról írt verset, hogy „ne hagyjátok a templomot, a templomot s az is-

kolát”... A horvát, az kétszer rác – mondja előbb egy idősebb asszony, majd egy javakorabeli férfiú. Később is többször hallom ezt a mondatot, utalnak is rá, írásban is olvasható például Hajnal Virág és Papp Richárd Közelből is távol című kiadváló, akár alaplíműnek is tekinthető, a szerémségi magyarság körében végzett kultúrantropológiai, szociológiai és néplélektani kutatásait összegző könyvében... Fiatal, tiszta arcú, rokonszenves horvát pap előttem. Azt mondják, vele érdemes beszélni, itt, Herkócán ő képviseli a legelfogadhatóbb törekvéseket, tisztán lát, tárgyalóképes. Nyilván a plébános úr is tisztában van a falu nemzetiségi arányaival, a magyarok és a horvátok együtt sem teszik ki a lakosság negyven százalékát, ilyen helyzetben evidencia és a legelemibb közös érdek az összefogás, fejtegetem nekiszabadult lelkesedéssel, nem feledkezve meg a nyolcszáz éves államközösségről, a hosszú közös múltról és nem utolsósorban – jó délalföldi pápistaságom teljes latba vetésével – „a mi, katolikusok” már néhányszor bevált apró cinosságáról sem. Ivica Živković nagyon kedvesen mosolyog, bólogat, nemcsak egyetért, de a lehető legnyájasabban együttérző, maximálisan empatikus is. Többet igazán nem kívánhatok. Úgy tűnik, minden a lehető legnagyobb rendben van. Legalább ennyi, no... Hosszú órák múlva, már késő este találkozom azzal a magyarral, aki elmondja: próbálkoztak már emberünknel máskor mások is hasonlóval és hasonlóképpen, eredmény: semmi, helyzet: változatlan, segítő ténykedés: sehol. Nyilván akkor is kedvesen, készségesen mosolygott. Ha úgy tetszik, együttérzően.

Marót

Rednek

Szerémségben ma a 93 lakott településből 76-nak van magyar lakossága, tehát csak 17 helységben nincs egyetlen magyar sem. Alig ha létezik ennél megtévesztőbbben örömteli statisztikai adat. Eleve ha már azt vesszük figyelembe, hogy a jelenlegi Szerbia területén az elmúlt tíz évben negyvenezzerrel csökkent a magyarság összlétszáma (2002-ben 293 ezer 299, 2012-ben 253 ezer 899, ez a lakosság, 3,53százaléka), ir-tóztatós mértékű a fogyás – a Szerémségben az évszázadok óta szinte teljességgel vigasztalan helyzet döbbenetes tényeket mutat. Nyolc településnek van nagyobb számban magyar lakossága (Maradék, Nyékinca, Dobrodolpuszta, Sátoros, Herkóca, Erdővég, Vogány, Platics), ötven százalék fölötti arányban azonban mindössze két településen, a már emlegetett Dobrodolban és Sátoroson (Satrincá) élnek magyarok. Ami a lélekszámot illeti: az összlétszám éppen eléri és talán picit meghaladja az ötezret. (Satrincán, Maradékon és Herkócán vannak a legtöbben, a három falu együttes magyar lakossága eléri a 2500-at, tehát a szerémségi magyarság felét ők adják.) Elenyésző számban olyan településeken is találni – annyira-amennyire, két-három perccel a teljes beolvadás előtt – magyarokat, mint Belcsény, Kamonc, Szávaszentdemeter, Ürög vagy éppen Karlóca és Pétervárad. A jelenlegi szerémségi magyarságnak semmi köze a régi viruló idők őseihez: a teljesen elmagyartalanodott vidékre a 18. századi nagy Kárpát-medencei betelepítés-hullám idején – sőt, még később is – az Alföldről (elsősorban Bácskából) és a Dunántúlról érkeztek.

A néprajz mégis említésre méltó szórványként, érdekes népcsoportként jellemzi őket: jellemző rájuk, hogy a családi kapcsolatok még mindig, szinte archaikus módon erősek, vendégszeretetük igen nagy, kötődésük már másodgenerációs szinten is komoly a Szerémséghez. Penavin Olga szerint „kialakult egy szerémségi magyar nyelv, melynek megvannak a más nyelvjárásoktól elkülönítő jegyei”. Még érdekesebb, ha a népszokásokat vagy a nyelvhasználatot vesszük szemügyre. A disznóvágáshoz, a Luca-naphoz és a farsanghoz kötődött a legtöbb hagyomány, a fehér lepelbe takart Luca néni a gyerekeket ijesztgette, és a közismert lucaszéke mellett jövendőmondó lucapogácsát is sütöttek.

A farsangi maszkos alakoskodás elterjedtnek számított, és az úgynevezett háromkirályjárásról innen maradt fenn az egyik legszebb „csillagozó” ének:

Háromkirály napján
Országunk istápján
Dicsérjük énekkel
Vigadozó versekkel:
Szép jel, szép csillag,
Szép napunk támad!

Királyok ajándéka
Arany, tömjén és mirha,
Vigyünk mi is Urunknak,
Ártatlan Jézusunknak,
Szép jel, szép csillag,
Szép napunk támad!

Izgalmas, a napi nyelvhasználat érdekességében messze túlmutató megfigyeléseket tesz közzé Hajnal Virág és Papp Richárd, méghozzá első sorban a parányi, de gyakorlatilag színmagyar Dobradón tapasztalt, vagyis reprezentánsnak, a teljes szerémségi magyar szórványközösséget csepp a tengerben-módra jellemzőnek mondható jelenségeket. „Dobradó világa” között első helyen, mindenek fölött világol a legeslegdöntőbb – a fejezetben is mottóként használt – mondat: „A házon túl inkább csak szerbül beszélünk, mert ha bármerre fordulunk, mindenütt szerbek vannak.” Ez az alaphelyzet azután döntő változásokat indukál a néplélekben: a falujukon kívüli világhoz szinte mindig „dialektikusan viszonyulnak”, ami azt (is) jelenti, hogy nemcsak messzemenően tolerálják a „másságot”, vagyis az idegen beszédet, kultúrát, mentalitást, de egyre intoleránsabbak minden olyan lépéssel szemben is, ami identitásuk megőrzését segítené elő. Ennek bemutatására szolgálhat a példa, amikor egyik nőnapon Satrincán voltak bálban, ott a szervezők „csak magyar zenét engedtek, mink meg szeres-sük azokat a kólékat (kólókat – D. L.) meg szerb zenéket is”. Amikor meg az egyik bosnyákra az egyik asszony férje azt mondja, „nem ember az, hanem bosanac”, „majd nevet és kimegy a helyiségből”, mire felesége gyorsan hozzáteszi: „inkább viccöl, mint komolyan mondja”. Ennél már

jóval komolyabb és döbbenetes következtetésekre alkalmat szolgáltató a következő példa.

Az egyik magyar férfi „nemzetközi” ragadványneve: Fasiszta. „Hát miért ne lehetne fasiszta, ha az anyja is német volt”, mondja ártatlan gyermekiséggel egyik magyarunk, majd közli: a szerbeknek fentieket úgy hozzák tudomására, hogy „mondd, hogy a Fasiszta keresi, akkor majd tudja, ki az a Fekete Sándor...”

Herkócai és nyékincai magyarok és piciny imatermük

„Mi itt mind szrémacok vagyunk” – hangzik lépten-nyomon. „Itt, Szrémben élnek a mi magyarjaink.” Itt bizony. A magyarul, magyarok által is szerbül ejtett-mondott Szerémségben. Szrémben. Ennyit az identitástudatról. Cso-da-e, ha az iskoláztatás kapcsán néhány éve azt mondták Pál Károlynak, a Vajdasági Magyar Szövetség képviselőjének, midőn felvetette a magyar iskola létesítésének gondolatát: „Nem tudna utána a gyerek mit kezdeni. Itt minden szerbül megy, a munkahelyen, ha tovább akar menni iskolába, akkor Újvidéken nincsen magyarul iskola. Arra meg nincsen pénzünk, hogy fölmenjen Bácskába.” A tipikusnál is tipikusabb, szinte mindenütt unásig ismert szokványhatáron túli szöveg a Kárpát-medencéből. (A „Melyik nyelvet tartja hasznosabbnak?” kérdésre a válaszadók 81 százaléka választotta a szerbet.) És azt már szinte említeni sem érdemes, hogy arra a kérdésre, kivel hogyan, milyen nyelven beszélnek (szülőktől-testvérektől házastársaktól szomszédokon-komákon-barátokon át vásárlásig, munkahelyig, templomig), az unokák esetében mindössze két (!) esetben jelölték meg a szerb helyett a magyart: „az onokájaink már úgy elszerbesedtek”. És szükséges-e fölidézni a há-

ború 1991-es kezdetekor lezajlott és akkoriban nagy port felvert esetet: a történelmi magyar szervezet, a VMDK néhány vezetője Satrincára látogatott, hogy megpróbálja megnyerni az üldözött és erőszakkal a frontra kényszerített délvidéki magyarság ügyének a szerémségi maradéktestvéreket – úgy elzavarták őket, mint annak idején Petőfit a kiskun választók... Itt akár be is fejezhetnénk ezt a vigasztalannál is vigasztalabbnak tűnő jelenkori szerémségi magyarságkrónikát, ha... Ha nem tudnánk, hogy a remény magyar univerzumunkban mindig a reménytelenségben van. És mindig akad búza is a konkoly között. És nem feltétlenül csak arra a – mégiscsak elhangzott, szintúgy feljegyzett – mondatra gondolunk, hogy „belülről sohasem leszünk szerbek”, vagy amit Rumán mondott az egyik derék magyar: „amíg egy él közülünk, csak magyar az, hiába”. Vajon...?

Ki gondolt volna égi jeleivel arra a zivatarcellára ott Dobradó előtt...?

(...)

A kiejtés egészen garázda módon szerbes, sok-sok dzs-vel, rengeteg „helyettesítő” szerb szóval és kifejezéssel, képzéssel, nyelvtani szerkezettel, még az újvidéki „értelmiségi félmagyarok” produkciójánál is jóval erősebben. Alig érezni különbséget egy magyarul közepeesen beszélő szerb és egy átlagos szerémségi nemzettestvér magyarkiejtése és nyelvhelyessége között. („Érdekes tapasztalat – jegyzi meg Klamár Zoltán –, hogy a törzsökös szerbek nagy többsége érti és beszél is a magyart”, ugyanakkor „a kis számú horvát közösség teljes mértékben kirekesztően viselkedett a faluközösségen belül, az általános gyanakvás jellemezte.”)

Gondozott, szép tiszta, széles utcák, mosolygós, kedves és készséges emberek. Bármelyik magyarlakta faluba térünk be, ugyanaz a kép fogad. (Talán a nagyon aprócska, szinte menedékházszerű Dobradó összképét leszámítva.) Nyékincán is, Sátoroson is szép számban összegyűlnek és beszélnek, beszélnek a magyarok. Mondják, sorolják véreink gondjait-bajaikat, ecsetelik helyzetüket, hogyan élnek, mint küszködnek, miként telnek napjaik. Mondják, ahogyan tudják és ahogyan jónak látják.

Nyékincán tudnak a Nyék törzsről, – itt jóval több az iskolázottabb, tájékozottabbnak tűnő

ember. Tudtomra adják, hogy 1939-ben a faluban 45 százalék a magyarság aránya (20 százalék horvát, a többi német, egyetlen szerb ház volt a településen), 2002-ben már csak 15 százalék. „Még ez sem volna katasztrofális, ha beszélnék a nyelvet. Tudjuk, ahol nincs pap és nincs tanító... A gyerekbe nincs belenevelve a nemzeti érzés, nem ismeri a magyarság jeles képviselőit, az anyaországot: amit nem tudsz, azt nem is szereted. A titói Jugoszlávia tesvériség-egység jelszavába mindannyian beleilleszkedtünk. Nem szűnt volna meg legalább a négyelemis magyar iskola, ha a magyar szülők a könnyebb boldogulás érdekében már nem mind szerb iskolába írárták volna a csemetéiket. Vannak ma is akciók, erőfeszítések, hogy meggyőzzék a szórványban élőket: már az óvodától anyanyelvükön tanuljanak a gyerekek. Dobradó a legtisztább magyar falu, csak két szerb ház van – de olyan kicsi, hogy 36 ház az egész... Satrincán 64-65 százalék az arány, de mikor megyünk oda fellépni a táncsoporttal, látom az iskolában, hogy minden felirat csak cirilica (cirill betűs – D.L.), itt is, ott is...”

Sátorosi vendéglátás

Hegedűs Jánosnak, a helyi Petőfi Sándor Művelődési Egyesület elnökének okos, pontos helyzetjelentését nem nagyon lehet mivel kiegészíteni. Akik velünk boronganak – van köztük szülész és vállalkozó, háziasszony és könyvtáros, földműves és asztalos egyaránt –, gömöri meg székesfehérvári kapcsolatot emlegetnek, elmondják, hogy a szávaszentdemeteri magyarok Dunaújvárosba járnak, hogy segít a Bethlen és a Szülőföld Alapítvány, annak idején az Illyés Közalapítvány – „élünk, mint a többi”. Az utolsó húsz évet leszámítva a szomszédságból, a so-

káig a délvidéki magyarság oktatási kulturális központjának számító (Szabadka ellenében „felülről” annak kikiáltott) Újvidékről és általában a közeli Bácskából és a Bánságból viszont jószerevével senki nem látogatta a szerémi magyarokat. („Leírtak bennünket” – legyint egy nyékincai polgár.) Pedig – csak át kellett volna jönni a hídon... „Igaz ugyan, hogy akkor nem volt itt semmiféle szervezett magyar élet, de – éppen magyarságunkban kaptuk tőlük a legkevesebbet...” (E sorok írója viszonylag régóta ismeri a délvidéki magyar kultúrát és a délvidéki magyar szellemi elitet, de Dudás Károly és Dormán László egykét szerémségi – elsősorban maradéki – kiruccanását leszámítva nemigen tud arról, hogy akár a delibláti homokpuszta magyar szórványát korai, kitűnő 1979-es szociográfiájában megíró Tari István, a Bánságot hosszú éveken át ragyogóan feltérképező Cs. Simon István és Kalapis Zoltán vagy a Drávaszöget feldolgozó Lábadi Károly vagy az ott gyakran megforduló, később ott is élő Apró István vagy Kontra Ferenc tekintete a Szerémség felé fordult volna... Pedig ezek a kiváló szellemű magyar alkotók a legkiemelkedőbbek közé tartoztak-tartoznak.) Jóvátehetetlen, bűnös mulasztás ez, máig szégyenlősen nem nagyon emlegetett, csüggesztő tény – tudvalevően az elvesztegetett időt már semmikor sem, soha többé nem lehet visszahozni... Így aztán a jelenlegi helyzetben például a nyékincai 250 magyarnak (jóformán fiatalok nélkül, mindinkább elöregedve) szinte eső után köpönyeg a felvehető magyar állampolgárság is. „Nem sokat tettünk még ez ügyben” – mondja Hegedűs János, „senki nem csinálta még meg, de azt azért egyre többen tudják, sejtik, mekkora lelkerőt tudna ez adni. Mindenki emlékszik még, milyen lehangoltak voltunk 2004 december 5-e után: a mostohaanyánk a gyereket kirúgta...” Legalább ilyen megdöbbentő értesülés – ellenkező előjellel: a szerémségi szerbek körében mindinkább divat magyarul tanulni: egyedül a mitrovicai tanárnőnek tizenöt-húsz magyarul tanuló szerb magánövendéke van, „itt a környékben is egyre több szerb kezd neki a magyarnak, főleg fiatalok...” Ám ott még nem tartanak – hiába beszélünk róla –, hogy akár valamelyik „vajdasági” magyar nyelvű újság (a hetilap Hét Nap vagy akár a napilap Magyar Szó) mellékleteként, esetleg kétnyelvű változatban valamiféle

időszakos szerémségi sajtótermék napvilágot lásson... A rádióról vagy a tévéről nem is beszélve. (Állítólag a Sremske Novine című lapban olykor, hébe-hóba előfordult néhány magyar nyelvű írás is.) A második világháború utáni magyarirtás szerémségi részleteiről vagy az itteni, kis híján a lakosság harmadrészét (!) kitevő németsegről és tragédiájáról éppúgy tudnak, mint az utóbbi húsz év betelepítéseiről. Ám a végkövetkeztetés letaglózó: nincs mit csinálni... Más kérdés, hogy vannak jelei a kísérteties hasonlóságot mutató dél-erdélyi falvakban megismert felismerésnek: az elképzelhetetlen, a hihetetlen, a teljesen abszurd igenis megtörténhet – szívós aprómunkával, úgy lehet, éppen a szórvány mentheti meg majdan a többszámú magyarságot. Errefelé is akadnak szent örültek, egyesületi vezetők, írástudók, egyházi emberek, elhivatott, gyönyörű eszelősségükben megindítóan eltökélt, többnyire középkorú vagy sajnos már idősebb emberek, akik az életet jelentő reménység megannyi élő fátylaiként lobognak, jeleket adnak – nekik köszönhető, hogy az ezredfordulós magyarokta szerémi falvakban úgy és annyit és arról beszélhetünk, amiről és ahogyan hosszasan eszmét cserélünk erőt adó, tartalmas találkozások alkalmával. „Felismerjük azokat a hibákat, amiket a gyerekeink, az unokáink elkövettek, mert elkövettünk velük. Talán még nem késő...” Talán.

Maradék külön eset. Nemcsak a már kifejtett reformátusság-felvétel miatt (amit egyébként a Julián akció eredményessége jelentős mértékben lefékezett, illetve majdnem teljesen megállított, akárcsak a maradéki példát követni igyekvő, a falutól 40 kilométerre délnyugatra fekvő, az imént meglátogatott Nyékinacán is). Maradék különleges eset, talán fura-jelképes neve miatt is erre a falura esett a legtöbb figyelem a szerémségi magyar szórványtelepülések közül. Nagy szerepe volt ebben egy kiváló, alig fél évtizede elhunyt református lelkésznek, Béres Károlynak is, aki legalábbis egyszemélyes intézmény, egyféle, nagyszerű missziós központ volt a szerémségi magyarok körében. (2009-ben leplezték le emléktábláját a maradéki református parókia falán.) Neki köszönhető például, hogy a 2002 végén alapított, az anyanyelvápolás bázisát jelentő Petőfi Sándor Művelődési Egyesület a református

egyházról bérbe vehette és rendbe hozhatta mai tágas, tetszetős épületét, és a falu képviselhette a szerémségi magyarokat az évente megrendezett nagy délvidéki hagyományörző, népzenei-népművészeti-néptáncos fesztiválon, a Durindón. „A legnehezebb, léleknyomorító, szorongásainktól terhes időben, 1993-ban kezdte meg szolgálatát gyülekezetünkben, leégett parókiánkon, felújításra váró templomunkban” – olvashatjuk a róla szóló megemlékezést. „Bölcs meglátásai és ökumenikus tevékenysége meghatározóan befolyásolta az egyházak közötti együttműködést falunkban... lángra lobbantotta és tudatosította anyanyelvünk ápolásának fontosságát.

Ennek köszönhetően sokan újrakezdték tanulni anyanyelvünket. A parókiánk felépítése után anyanyelvápoló táborokat szervezett gyülekezetünk tagjaival, a helybeliekkel együttműködve.” A helybeliek két igazi reprezentánsa Berta Géza és neje. Az idős házaspár, átvéve Béres Károly örökét, valódi mindenes Maradékon: azt mondják, az a legfőbb probléma, hogy – az ismert történelmi fejlemények következtében – a magyarság zöme katolikus, kisebb része református, tehát a megosztottság vallási téren teljes. Nincs család, amelyben csak katolikusok vagy csak reformátusok lennének – a „mátság” gyötrőbb és rémisztőbb konfliktusokat produkál, mint a teljességgel más vallású, velük együtt élő szerbekkel szemben. („A szerbek tudják: ők szerbek, egészen más a vallásuk, más a miénk is, kész. Nemigen foglalkoznak ezzel. Bezzeg mi, egymás között...”) Ehhez járul a vegyes házasságok ijesztően magas – hetven százalék körüli – aránya. (Ez is szimbolikus „Maradék-jelenség”...?) Az 1997-ben alakult magyar művelődési egyesület – mint az öt Másik a Szerémségben, kivéve a hetediket, a rumai Hunyadi Jánost – Petőfi nevét viseli, tevékenysége nagyjából ugyanarra korlátozódik, mint amit a többiek-től hallunk. Géza bácsiék azt mondják, ez még megyeget, de jóval többre volna szükség. Az új, fiatal lelkesekben bíznak („szinte minden rajta múlik”), a tánccsoporttól az anyanyelv oktatással bezárólag. Angéla, a tanítónő – a másik pillér. Hogy elegen dők lesznek-e ők ketten – húsz-harminc ifjú magyar lélek megmentéséről van szó –, csak a Fennvaló tudja...

Estére érünk Satrincára, amit Sátorosnak errefelé senki sem emleget. Varjú Ernő, a VMSZ

szerémségi körzeti elnöke ötödmagával fogad, itt a helybeli és a dobradói VMSZ vezetője, valamint „Anica, a női aktív elnöke” és a helyi – szintén Petőfi nevét viselő – művelődési egyesület elnökhasszonya. „Jó párszor el lettünk felejtve az elmúlt évtizedekben, de mondjátok, miben segíthetünk.”

Az anyanyelvápolásból, ha nincs iskolai keret, nem lesz semmi – vágnak rögtön a közepébe. „Az úgy, egymagában nulla. Most megpróbáljuk kibokszolni, hogy legyen pedagógus, a tanító néni a gyerekeknek a miatyánk, a mindenük, így hát csak ennek lehet értelme. Ezt a destruktív folyamatot, az asszimilációt csak így lehet leállítani.”

Hogy mindennek mi az esélye: nem latolgatják ugyan, de valaminő eltökéltség mindenképpen észlelhető. „Ezzel azt nyernénk, hogy mondjuk tíz év múlva itt, Szerémségben nevelődne pár száz olyan fiatal, akiben maradna valami ebből a jó magyar szuszából, lenne magyar tudata – és rajtuk keresztül lehetne építkezni tovább. Ha ebbe besegítene az egyház, az lenne az igazi, de hát az egyházzal nagy gondjaink vannak. A horvát katolikus papság váltig kezében tartja a gyeplőt, és esze ágában sincs elereszteni. A pápa igazából nem járt Zágrábban... Hogy soha sehol nem volt, nem lehetett magyar pap, ez döbbenetes.” És Varjú Ernő hozzáteszi: nagyon jól ismeri a szerémségi horvát papokat, senki sem tud közülük magyarul, tavaly sikerült először nagy nehezen elintézni, hogy Szent István napján magyar pap jöhetett, és két nyelven folyt a szentmise... „A felújított szép templomokba, ha bemennek, Szent István intelmei mind horvátul vannak kiírva.” Azután: megkeményedő arc, pillanatnyi csend után: „de nem nyugszom addig, míg Szent István szobrát föl nem állítatom itt, a templom udvarában.” Dac, az van, adok hálát magamban a Mindenhatóknak. És kiderül: az iskolában egyetlen magyar vonatkozású képi illusztráció sincs, csak Szent Száva és a többiek, minden mennyiségben. „Márpedig ha a gyerek csak ezeket látja maga előtt, hiába hozzuk a tanító nénit, magyarországi pénzekből hetente kétszer negyvenöt percig hiába okítjuk a magyar nyelvet, nem lehet behozni a hátrányt, nem lehet pótolni a hiányt, stratégiailag nem nyertünk semmit.”

Nagyon szorgalmas, életrevaló emberek egy nagyon szegény faluban – így is lehetne sumázni, amit Sátoros-Satrinca megmutat.

„A privatizációval tragédia történt: Dobradóval együtt a két falu portája 570 hektárnyi területen fekszik, ekkora földünk volna művelni.

(Bácskában egy közepes gazdának van ennyi.) Itt 550-600 embernek kell ekkora területen boldogulni... Az egyik lehetőség, hogy apró percellákon termelnek, a másik, hogy elmennek nap-számba dolgozni. Szerblakta falvakba... Konyhakerti vetemény, szőlő, dohány, gyümölcs... Elmondtam a követség embereinek is: nekünk vállalkozókra van szükségünk, akik hajlandók ide eljönni, és ha csak ötven házat sikerül megmozgatni, az mondjuk úgy kétszáz ember. És ha már ennyinek van biztos kenyere magyar kézből... Mindent megígért az Oszkár meg a többi, máig sincs semmi. Pedig ha egy bejönne, jönne utána a második meg a harmadik is...”

Dragutin bácsi, a vendégszerető szerb veterán

Múlik az este, szinte észrevétlenül. Kiderül, hogy a falu történetét gazdag kiállítás mutatja be – pénzhiány miatt azonban a villanyt nem tudták bevezetni, a felszereltség is hiányos, „pár ezer euró még kéne”. Megállapítják, hogy a falu szerencséje az összefogáson múlik, növelni kell az idegenforgalom szerepét, és az itteni magyarok egyik legkitartóbb, legjellemzőbb tevékenysége az állattartás – „ez a magyar ember vérében van, mióta Attila idehozta az első bandát valamikor”, mondja Ernő a maga közvetlen stílusában. (Igaza van.)

Minden reggel százötven tehén megy ki a legelőre. És a birkák, a kecskék. „Ezeknek meg

kell maradni a faluban.” Nagyon kéne – legalább periodikának – magyar nyelvű sajtótermék, a választásokra időszakos lap jelent meg, Szerémségi Új Esély címmel, negyedévente ezután is szeretnék megjelentetni.

Igen: ilyeneket mondanak, ilyenek ezek a többnyire barázdált arcú, barátságos, készséges emberek, itt, a mélyszórvány legmélyén.

Akik a szerbes nyelvjárás és a néha döbbenetes tájékozatlanság ellenére ebben a szívropantó elhagyatottságban: a mieink. A mi fajtánk. Az ember úgy valahogy van velük, ahogyan régi, megunhatatlan kedvesével, akinek minden esendőségét olyan, de olyan jól ismeri. Szerémi szerelem.

A szórványlét magyarországi embernek jószerevével elképzelhetetlen, fölfoghatatlan nyomorúságát, mint annyi nagy és emberi életgyötrelmet, írástudóink tudták és tudják talán a legmegragadóbban, legfelkavaróbban, egyszersmind a legpontosabban érzékeltetni. Amit a mai délvidéki próza első embere, „nagy öregje”, Németh Pista bátyánk és az éppencsak negyvenéves anyaországi tollforgató, Margittai Gábor kétfelől, kétféle életkor, életháttér és -tapasztalat fényében, két különböző irányból és kétféle fénytörésben látat: meglepően azonos kontúrokat mutat. Noha megállapítható, hogy – mint Klamár Zoltán írja – végső soron a Szerémségben „a magyar etnikum, ha nem is tömegesen, de elemeiben túlélte a hódoltság korát”, ezek az elemek a teljes és totális szórványosodás, ahogyan Margittai nevezi, a „somyósodás” riasztó és elkeserítő állapotában vannak. Ebben az állapotban valóban egyedül az általa tolmácsolt dél-erdélyi vélekedés lehet mérvadó és kötelező jelleggel követendő: „A szórványnak nem sajnálatra volna szüksége, hanem együttérzésre, együttgondolkodásra és együttműködésre. Egyforma a felelősségünk.” Csakhogy a jelenség a maga iszonyatában – ehhez mélyebben vizsgálandó. A legelső elsüllyedt magyar Atlantisz kapcsán hívjuk hát segítségül a Délvidék író-doyenjét. Németh István egyik írásának hőse egy bizonyos, roppant kifejező nevű Ūrge Pál. (A kis karcolat címe is dermesztően sokatmondó: Jugómagyarab.) Ūrge Pál „hetvenkét évvel ezelőtt látta meg a napvilágot egy kis szerémségi faluban. Ott már akkor is horvát papok

kereszteltek és temettek, amikor Szerémség Magyarország volt... A kis Üрге porontynak, akinek édesanyja Bácskából béresként telepedett át a horvát földbirtokos szerémségi pusztájára, a kereszttségben a Pavao nevet adták... neve minden hivatalos okmányon Irge Pavle.” Miután hősünk a Szerémségből átköltözött szülei szülőfalujába, a hatóságok keresztnevét hajlandók voltak ugyan némileg módosítani, de amúgy változatlanul Irge maradt. Nem hagyta nyugodni a dolog. Végül áttelepült a csonka hazába, ahol annak rendjelmódjaserint végül magyar személyi igazolványt kapott – jó nagy letolással: „komoly kihágást követett el, mert olyan név mögé rejtőzködik, ami nem létezik; legalábbis az ő számára nem”. Ezek után Üрге Pálnak két és fél hónap kilincselésébe kerül a kényszerű „visszakeresztelkedés” az idegen névre („az okmánybélyege árát nem számítva”), ám az írás legvége igen nagyot csattan: „– De meghagytam – mondja somolyogva –, hogy a fejfámra a rendes nevemet véssék! Hadd egye a szar a szemüket...”

A földdel egyenlő Árpád-kori (?) falmaradvány, Dombó (Kemény András fotói)

A dac, a helyállás, a rezisztencia végül győz. A halálban – teszi hozzá keserű, szarkasztikus mosollyal Németh István, és még hozzáfűzi: mindezt „nevezzük pislákoló identitástudatnak?” Esetleg, válaszolhatjuk. A legjobb esetben. Igaz, másutt e nagyon is sokértelmű, úgy-ahogy pislákoló mai délvidéki azonosságtudat kapcsán az író, kissé igazságtalanul, nem csekély mértékben ránc, az anyaországra hárítja a felelősséget: „Nemzeti azonosságtudatunkat nemcsak a belső, hazai tényezők határozzák meg, gyúrja, alakítja, nyomorítja ezt az anyaország is. Vagy úgy, hogy

teljesen megfélemez rólunk, vagy úgy, hogy feltűnően figyel bennünket.” Most akkor egyik sem jó, kérdezhetnénk, kissé a már közmondásos nyuszi-esetre gondolva: akár van a fején sapka, akár nincs... Ráadásul Németh István, ugyan a legszörnyűbb következményt is a mi vétünknek beállítva, de mégiscsak kimondja a legsúlyosabb igazságot: „Mindennek a következménye, hogy még mielőtt meggyökeresedne bennünk nemzeti azonosságtudatunk, renyhékké, lomháká válunk, sőt, ami mindennél rosszabb: sunyikká.”

Bizony. Itt van ama kutya elásva. Ne udvariaskodjunk, hagyjuk az „élni kell”, „a fű lehajlik a szélben, de megmarad” vitatható és komplikált jelszavait. (Egyáltalán nem biztos, hogy a lehajló fű megmarad; eltapossák. 1956 és még több tucatnyi példa megmutatta, Dél-Tiroltól Katalóniáig, Észak-Írorszáig és Koszovóig, hogy az ellenállás hosszabb távon mindig kifizetődik. Meglehet, csak az fizetődik ki. Még akkor is, ha „nem muszáj hősnek lenni, ha nem lehet”). A kulcsszó a tunyaság, a lomhaság, a kényelmesség, a sunyiság mögött megbúvó gyengeség – a gyávaságra, a megvásárolhatóságra, a megalkuvásra, a nagyfokú „gumiságra”, az erkölcsi ingatagságra való hajlam. Mert az már aligha az anyaországi nemtörődömség vagy éppen korlátolt „túlszeretés”, „túltörődés” bizonyítéka, ha az újvidéki magyar tévészerkesztőségben a magyar anyanyelvű főnök nem engedi beosztottait magyarul beszélni; ha a koszorús költő arra büszke, hogy nekik mint magyaroknak van tengerük; ha az oly vétkes anyaországban oly szépen megfizetett délvidéki származású vezető rászól – minden magyarok fővárosában, a nemzet televíziójának nevezett intézményben – az anyaországi szerkesztőre, hogy ne magyarkodjon; ha a Magyarországon alkalmazott riporter hölgy a Koszovó függetlensége ellen tüntető szerbek közé áll, és erről még büszkén felvételt is küld haza – a sort még, sajnos, jócskán folytathatnánk. Sok egyéb felismerés mellett azt az igazságot is újfent leszögezve – hogy a Szerémséget igenis Bácskából lehet megérteni. Ezt támasztja alá Németh István egy másik, a Csapda című műve is, amelyben két, voltaképpen hasonló sorsú falu, egy bácskai és egy szerémségi magyarul lakta helység közös lakodalmat tart: „mindenki a maga fészkében, a maga falujában tartotta, de a násznép, ahogy illik, kölcsönösen

meglátogatta egymást, a menyasszony kikérésére a szerémségiek átvonultak Bácskába, ezek meg aztán átmentek a »szomszédba«, kárlátóba (a lakodalom egyik befejező aktusa, amikor a menyasszony násznépe tesz látogatást a vőlegényes háznál – D. L.).”

És ekkor, a közös nagy multság alatt történik valami. A bácskaiaknak feltűnik, hogy egy magyar lakodalomban szinte alig van magyar muzsika és imígyen magyar tánc. Szerb zene és kóló. Az ételek terén ugyanez. Finom, nagyon finom a csevap „harmatgyöngye zöldhagymával”, de... Az északibb testvéreknek egyre kevésbé tetszik, egyre kínosabb ez a kényszerkóstolás a lehetséges jövőből. Végül, fejezi be Németh, amikor a bácskaiak visszatértek saját lakodalmas házukba, szabályosan „kollektíve fellelegeznek”. Gondolom: mint akik lidércnyomástól szabadultak. Vagy szabadulni véltek. Mert igazából ettől a lidércnyomástól nemigen lehet megszabadulni. Mert Szerémséget – lám – tényleg Bácskából lehet igazán megérteni, és persze viszont, ha megfordítjuk a dolgot. És hiába önérzeteskedik Pista bátyánk: „Nem is vagyunk mi olyan nagyon magyarok, jó, dadogunk még magyarul, de inkább jugómagyarul; sérti is ez, valljuk büszkén, az oda-átiak finom nyelvérzékét.” Sérti bizony, s aligha csak „finom” vagy éppen (értsd) finomkodó nyelvérzék kérdése a valóban bántó és kirívó szapora „jugómagyar” suk-sükölés (olykor még iskolázott emberek körében is); a feltűnően, durva, „egy az egyben” a szerbből átvett, egészen garázda módon trágár beszéd nem egy fordulata; a rengeteg idegen szó, kifejezés; a már egyáltalán nem nyelvjárási jellegű, lépten-nyomon hallható, már emlegetett „dzs” hangok özöne („bizony, dzserekek”), nem is beszélve a megszámlálhatatlan balkáni szokásról, a magyar embertől idegen hármasszóktól a törökösen főzött kávéig. Ilyesmit ilyen mértékben és arányban még az erdélyieknél sem tapasztalni, nem is említve a felvidékieket vagy a kárpátaljaiakat. Anélkül, hogy felmentenénk önmagunkat: segíteni csak azon lehet, aki hagyja magát. Aki megragadja a feléje nyújtott kezét, nem fitymálja azt. Főleg ha már egyszer ott tartunk, ami Németh Istvánnál éppúgy olvasható, mint – máshonnan közelítve – Margittai Gábornál. A bácskai Üрге Pálok előtt, „hazatérve a saját lakodalmas házukba... hirtelen megvilágosodott...

annak az útnak a járhatatlansága, amelyen máris haladnak... hogy hamarosan rájuk is az a sors vár, ami szerémségi testvéreikre... de ismerősöm szerint nem történt meg ez a kollektív »megvilágosodás«. Nem is történhetett meg. Mert már túl voltak azon a határmezsgyén, amelyet öntudatlanul vagy nagyon is megfontoltan átléptek, de ha egyszer már átlépték, nincs visszaút.” Ne legyünk ennyire kegyetlenek: a zordon szembe-sülések után a végzet könyörtelenségének látványa kiszámíthatatlan következményekkel járhat. Miközben nekivadulva, felhevülve-zihálva, kétségbeesett, minden-mindegy-sose-halunk-meg elszántsággal ropták a lakodalmas csárdást, valami azt súgja, halovány, bizonytalan körvonalakkal felsejlett előttük a magyarul, csakis magyarul, szintiszta, helyes, pontos, korrekt magyarsággal felvett nevük – ÜRGE PÁL – a csöndes délvidéki temetők fejfáin. És valahonnan messziről, a Tarcal lejtői felől réges-régi tárogatószót sodort feléjük a nyárestében a simogató délvidéki szél.

„Most itt várhatja a Pokolt
Szórva, megtépetten, ritkulva
S a Sors, a sorsa,
A sorsa búsabb, mint a multja.

És most a multja bünteti
Fekete korbáccsal, keményen,
A Sors, a sorsa:
Hogy éljen? vagy hogy már ne éljen?

Rossz, drága fajta, ki felé
Kerekedtek mindig a latrok,
A Sors, a sorsa,
Bűnben, vészben és bennem harsog.”

Ady A fajtám sorsa című versének sorai harsognak és rikoltanak bennem, újra meg újra. A fajtám sorsát kéne olvasni, folyton-folyvást, hideglelés monotonáival, közben dühödt és végső-kig elkeseredett nekibuzdulással tán szerémi bort kortyolva, esetleg vedelve, reménytelen tobzódásban, mézes fehéret, bakatort, netán szerémi szerelmet. A fajtám sorsa – a fajtám szerelme? Úgy lehet, nem is egy, de három vagy négy lovas álldogál már ott a déli síkon, előttük a kéklő hegyvonulat, fölöttük a közönyösen melengető napsütés. Állnak, és néznek szembe a jövővel.